

MÁTYÁS KIRÁLY BUDAI MŰHELYÉNEK EGYIK CÍMER- FESTŐJE.

(Két melléklettel.)

OLÁH Miklós, aki II. LAJOS özvegyének, MÁRIA királynénak titkára volt és később esztergomi érsek, *Hungaria* című munkájában¹ azt mondja, hogy MÁTYÁS király Budán mintegy harminc emberből álló műhelyet tartott fenn, melyben latin és görög kéziratokat másoltak és díszítettek s hogy e munkások nagyobb részét ő maga még ismerte.

Ezek a szavak minden Korvina-kutató elé izgató kérdést tárnak. Arra kényszerítenek, hogy lassú és fáradságos munkával lépésről-lépésre haladva, rekonstruálni próbáljuk e műhely képét, hogy megkíséreljünk a Korvina gazdag művészeti anyagából kiválasztani olyan csoportokat, melyeknek darabjai közös sajátosságokat mutatnak és bizonyos tekintetben elütnek a többi darabtól. Nyilván csak ilyen csoportok tüzetesebb megvizsgálása juttathat el a kérdés tisztázásához.

Ez alkalommal a legegyszerűbb csoportok egyikével kívánunk foglalkozni, melyet a bécsi, drezdai és jeni könyvtár 13 kódexe képvisel. Még pedig:

1. *Dresden*. Staatsbibliothek. E—A—1. Cicero ad familiares.
2. *Jena*. Universitätsbibliothek. Baptista Guarinus de ordine docendi ac studendi. Irták Ferrarában, 1459-ben.
3. *Wien*. Nationalbibliothek. Cod. Lat. 138. Marcellini Comes, Gennadius, Isidor, Vitae patrum. Cronica Marcellini. Irták 1471-ben.
4. 140. P. P. Statius. Sylvae.
5. 152. Asconius Pedianus. Enarrationes. (Ezt a kódexet okvetlenül ugyanaz a Nicolaus Pupiensis írta, aki a 2485. számában meg is nevezi magát.)

¹ BÉLNél. Adparatus. I. 9. lap.

6. 178. Xenophon. De Republica Lacedemoniorum.¹
7. 256. Isocrates. Oratio ad Demonicum.²
8. 259. Aegyptus Alexandrinus latine conversus a sancto viro Ambrosio Monacho florentino. Irta: Henricus de Brugis 1451-ben és Guarinus példánya után emendálta Carolus Podocatharus.³
9. 977. Chrysostomus. Dialogus cum S. Basilio. Irták 1465-ben.
10. 1076. S. Basilius in hexameron.
11. 1079. S. Bernhardus Claraevallensis. De consideratione etc.
12. 2343. Georgius Trapezuntius. Compendium. Irták 1470.⁴
13. 2485. Georgius Trapezuntius. Isagoge dialectica. Irta Nicolaus Pupiensis.

E felsorolt kódexek igénytelen díszén nincs semmi, ami első percben felötlene s közülök nyolcnak a díszítése egészen egységes: a felső sarokban egy kis virágdíszszel, az alsó lapszélen pedig a címerrel, melyet ugyanazon virágokból összeállított kis dísz vesz körül. E dísz az egyes kódexekben mindössze csak annyiban változik, hogy hol kevesebb, hol több az egymáshoz fűzött virág, melyek közé öt esetben a címer fölött vagy attól jobbra-balra arannyal átszótt vörös vagy tiszta arany lebegő szalag van festve.⁵ Egy esetben a címer egypár színes madártollra van helyezve⁶ és kétszer jobbról-balról kis angyalkák tartják.⁷ Némileg elűtő megint egy másik kódex címlapja,⁸ melynek belső lapszélén a jellegzetes virágdísz helyett arany virágokkal díszített vörös szalagot látunk. De fölötte és alatta és a címer körül itt is feltűnnek ugyanazok a jól ismert virágok.

Ezekben a kéziratokban a címlapon látható iniciálék vörös vagy sötétkék alapon arany vagy ezüst virágokat mutatnak.

Mind az angyalok, mind a virágdísz és iniciálék tipikusan flórenci ízlésre és a mester flórenci iskolázottságára vallanak. Flórenci kéziratoktól ezek csak annyiban mutatnak feltűnő eltérést, hogy míg ott az ilyenfajta virágdíszek intímen húzódnak meg a gazdagon illuminált könyvek belső lapjain s a címlapra ilyen formá-

¹⁻⁴ Eddig le nem írt Korvin-kódex. Azon 15 darab Korvin-kódex közül való, melyeket FOGEL József egy. m. tanár úr fedezett föl.

⁵ Bécs. Nationalbibliothek. Cod. Lat. 138, 152, 259, 977, 2485.

⁶ " " " " 140.

⁷ " " " " 138 és 2343.

⁸ " " " " 256.

ban sohasem kerülnek, addig itt a könyvek egyetlen díszeként a címlapon láthatók. Flórencben az ilyen egyszerű kéziratokon a gyárilag készült olasz kéziratok legismertebb díszítési módját, az ú. n. fehér szalagfonatokat találjuk.

Külön kis csoportot alkot a felsorolt 13 kézirat közül öt¹; mégpedig azért, mert itt e két könyvdíszítési módot egymás mellett ugyanazokon a lapokon találjuk, olyformán, hogy az iniciálé körül mindig a fehér szalagfonatos dísz van alkalmazva, ugyanazon lap alsó szélén pedig — a címer körül — az említett virágdísz.

E feltűnő körülményt csak az a feltevésünk magyarázza, hogy e kéziratok díszítésén egymásra következő időkben két különféle kéz dolgozott. Mert ugyanaz a mester vagy fehér szalagfonattal vette volna körül a címet is, vagy virágdísz alkalmazott volna az iniciáléban is. Külön is hangsúlyozom, hogy e két modor sohasem fordul elő olyan változatban, hogy az iniciálé volna virágdíszszel és a címer szalagfonattal körülvéve. Minden jel arra vall tehát, hogy e virágdísz valami határozott, szoros kapcsolatban van a címerrel és annak festőjével, kinek festői képességei ezen gépiesen ismétlődő kis díszítésekben — úgy látszik — ki is merültek.

Különféle levelekből és megbízható forrásokból tudjuk, hogy MÁTYÁS király szívesen és nagy számban vásároltatott Olaszországban kész kéziratokat. Ezek közül való ez az öt kézirat is, melyek föltétlenül már a fehér szalagfonatos iniciáléval és a körüle látható fehér szalagfonatos lapszéldíszszel ellátva érkeztek be a budai könyvtárba.

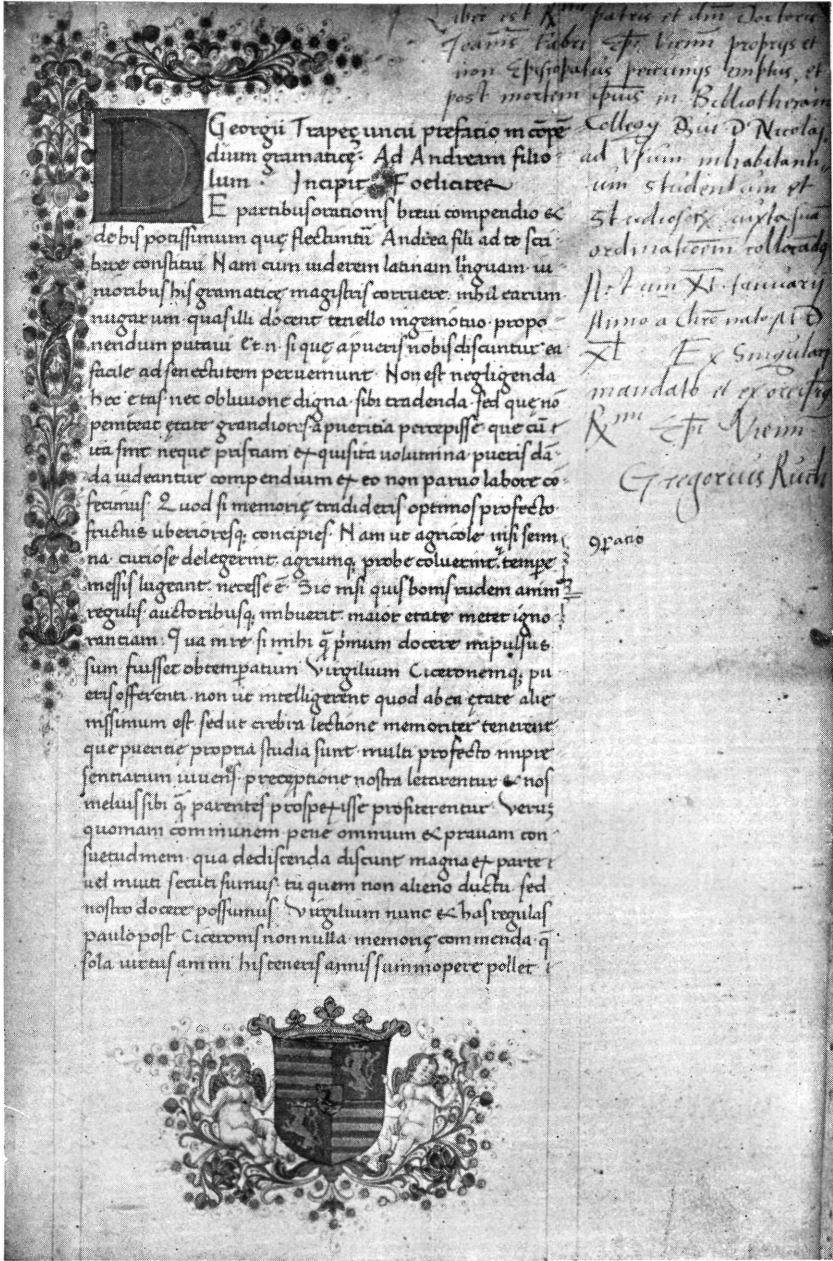
A címer körüli dísz változott modora pedig azt bizonyítja, hogy azt itthon — a budai műhelyben — festette hozzá MÁTYÁS királynak valamely címerfestője, aki egy kissé járatos volt a festésben is.

Hogy tovább mehessünk, mindenekelőtt meg kell állapítanunk e címerek közös és minden egyébtől elütő, azaz egyéni sajátá-

¹ Bécs. Nationalbibliothek. Cod. Lat. 152, 259, 97, 248; és a drezdai kézirat.

1. S. Johannes Chrysostomus. Libri VI dialogorum cum S. Basilio. Bécs, Staats-
bibliothek. Cod. Lat. 977.

liber est R^m patris et d^m doctore
Joannis Fabei etc. viri proprius et
non Episcopus perimus in his et
post mortem eius in Bibliotheca
Collegij D^m Nicola
ad V^m inhabitant
um studentium et
et edicere. iuxta sua
ordinationem collocat
R^m a^m X^m Januarij
anno a Chr^m mil^m 1610
Et Ex Singulis
mandato d^m ex officio
R^m etc. N^m
Gregorius Rudi

D Georgii Trapezuntii presbitero in corpore
dium grammatice. Ad Andream filio
lum. Inapit. Foelitate

de his potissimum que seclantur Andree fili ad te sci
bre consilia Nam cum uiderem laaniam linguam u
moribus his grammatice magister corruere. nihil carum
nugarum quas illi docent tenello ingenio prope
nerendum putavi Et n^o si que apueri nobis discantur et
facile ad senectutem pecuerunt Non est negligenda
hec etas nec obliuione digna sibi tradenda sed que no
peniteat etate grandiore a pueritia percepisse que aut
ua sint neque persam et quifira uolumina pueris da
da uideantur compendium et eo non paruo labore co
fecimus Quod si memorie tradideris optimos profecto
fructus ubertioresq; concipies Nam ut agricole nisi sem
inestis lugrant. necesse e. Sic nisi quis boni rudem animi
regulis auctoribusq; imbuerit maior etate meret igno
rantiam. Quia mire si mihi q; omium docere impulsus
sum fuisset obtempatum Virgilium Ciceronemq; pu
eris offerenti non ut intelligerent quod ab ea etate alie
missum est sed ut carbra lectione memoriter tenerent
que puerie propria studia sunt multa profecto impie
sentiarum iuuentis preceptione nostra letarentur et nos
melius sibi q; parentes prospexisse profiterentur Verus
quomam communem pene omnium et prauam con
suetudinem qua dediscenda discunt magna ex parte
uel multiu seculi sumus tu quem non alieno ductu sed
nostro docere possumus Virgilium nunc et has regulas
paulo post Ciceronis non nulla memorie commenda q;
sola uirtus animi hifeneat amissam inopere pollet

opano

2. Georgius Trapezuntius. Compendium. Bécs, Staatsbibliothek. Cod. Lat. 2343.

gait. Legfeltünőbb részük a szív pajzs, melyben a holló kivétel nélkül mindig háromlevelű arany ágon ül. Ezenkívül megfigyelhető a cseh oroszlánok jellegzetes, nehézkes rajza, melyek a fejükön mindig túlnagy és díszes koronákat hordanak; a magyar pólyák és cseh oroszlánok ezüstjének nehéz, ólmos, szürkés színe.

Így megismervén a festő egyéniségének jellemző vonásait úgy a dekoratív díszítésben, mint a címerfestésben, bizonyítékokat kell keresnünk arra, hogy egyrészt a címer, másrészt a kis virágdísz valóban Budán készült és végül arra is, hogy a kettő ugyanazon művéstől származik. Mindenekelőtt meg kell találnunk a művész címerrajzait más kéziratokban is, főleg olyanokban, melyek nem flórenci eredetűek, sőt MÁTYÁSNÁL korábbiak, mert csak ilyen daraboknál lehetünk bizonyosak afelől, hogy a címer nem készült a többi dísszel egyszerre.

Ilyen darab kínálkozik HALY ABERUDIANNAK *Commentarius in Claudii Ptolomaei Quadripartitum* c. munkájában,¹ mely VENCEL cseh király számára készült. Tőle örökölte ZSIGMOND király és így maradt a cseh modorban gazdagon illuminált kézirat Budán. A lapszéli díszben megtaláljuk VENCEL király egyéni emblemáit. Címerei — kivéve a MÁTYÁST is megillető cseh oroszlánt — át vannak festve a magyar pólyákkal és MÁTYÁS címerével. És íme — benne ugyanaz a címer, összes fölsorolt sajátágaival, mint az előbb tárgyalt kéziratokban. S ha végignézzük a többi kéziratot, melyek az utólag ráfestett MÁTYÁS-címer alatt világosan kivehetően idegen címereket mutatnak,² — úgy találjuk, hogy a ráfestés nagyrészt megint ugyanezen kéz munkája. Legfontosabb közülük a bécsi *Basilius contra Eunomium* c. kódex,³ melyben MÁTYÁS címere alatt FOGEL József úrral VITÉZ János címerét sikerült meglátnunk.

Vegyük már most hozzá az előbb tárgyalt 13 kódexet,

¹ Bécs. Nationalbibl. Cod. Lat. 2271.

² A bécsi Trapezuntiusban (Cod. 218) az egyszerű Avagoniai címet, a Vergiliusban (Cod. 92) ismeretlen olasz címet, a Platonban (Cod. 2384) a MANFREDINI-címet találtam MÁTYÁSÉ alatt.

³ Bécs. Cod. 831.

melyek 1451-, 1459-, 1465-, 1469-, 1470- és 1471-ben íródtak és még hatot, melyek készen, üres címerhelyekkel érkeztek be a könyvtárba.¹ A legkülönbébb korú és származású kéziratok címerrajza tehát egy és ugyanaz, s mind egységesen csak 1469, MÁTYÁS cseh királlyá való koronázása után készülhettek, mert hiszen bennük szerepel a cseh oroszlán.

S azt kérdezzük, képzelhető-e, hogy MÁTYÁS, kinek OLÁH értesülése szerint harminc emberből álló műhelye volt, ki 1471-ben Julio Pomponio LAETOHoz intézett levelében egy BLANDIUS nevű miniatoráról beszél, kit Rómába küldött kéziratokért² — egy címer festése végett kiküldi az országból az itt levő VENCEL- és VITÉZ-kéziratokat és az újonnan vásárolt darabokat is? Teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy nem.

De még mindig föl lehetne tenni, hogy mint a többi, úgy ezt a 13 kódexet is készen kapta kézhez a címerfestő és ezekbe is csak a címert festette bele. Ellenbizonyítékul szolgál a bécsi Marcellinus³ és főleg a Trapezuntius,⁴ a legdíszesebbek a csoportban, melyeken kis angyalok is szerepelnek. A Marcellinuson csak a koszorút fogják az angyalok, melyben a címer van elhelyezve. Kezecskejük, mely a koszorút fogja, úgy fekszik rá a koszorú leveleire, hogy a sűrű zöld festék kihagyja a kis fehér újjak helyét, ami arra vall, hogy a kettőnek — a koszorúnak és az újjaknak — okvetlenül egyszerre kellett készülniök. Mindamellet épen flórenci kéziratoknál gyakori, hogy angyal, koszorú és virágdísz mind készen áll akkor, amikor a vevő megvásárolja s az üresen hagyott koszorúba festeti a címerét. A kételkedők számára tehát még ez sem bizonyíték. Megdönthetetlen bizonyítékot csak a Trapezuntius szolgáltat, melyen az angyalkák magát a címert fogják meg, mert koszorú nem is veszi azt körül. A címer tehát és a megfigyeléseinkből támadt ama bizonyosság, hogy a figurális és virágdísz egyszerre készült a címerrel — kizárják azt,

¹ Bécs. Cod. 2391, 224; a győri Korvin-kódex; a londoni Horatius, Lansdowne 836. és végül két müncheni kódex, a Cod. 310, 341.

² TELEKI: Hunyadiak kora. XI. k. 454/455. lap.

³ Cod. Lat. 138.   ⁴ U. o. 2343.

hogya a festést — a címertől különválasztva — flórencinek tartsuk és így kétségtelenné tessük az egész festés budai eredetét.

Címerfestőnk művészi arcképe pedig e néhány munka alapján is teljes világossággal áll előttünk: vagy flórenci származású, vagy olyan magyar, kinek flórenci iskolázottsága van. Képességei tisztán dekoratív természetűek, a figurális rajzban igen járatlan. Az angyalok ügyetlenül, szinte tapogatózva vannak rajzolva (csak a baloldali angyal jobb kezét kell megnézni!) és húsuk kellemetlenül földszínű. A figurális részletek egész biztosan valamely flórenci könyvből vannak másolva.

S talán még tovább is mehetünk. Ha a kéziratok pergamenjét, írását és művészi díszét együttvéve tesszük vizsgálat tárgyává — három kisebb csoportra osztható fel a 13 kódex. Az első csoportba tartozik az az 5 kódex, melyről már szóltunk. Finom, fehér pergamenjük, írásuk és fehérszalagos díszük tisztára olasz, melyhez itthon csak a címert és az azt körülvevő díszet festették. Második csoportot képez további 3 darab, a jenai Guarinus, a bécsi Marcellinus és Statius,¹ melyeknek pergamenje és írása olasz, de művészi díszük egységesen Budán készült. Ezek tehát minden díszítés nélkül, csupán a szöveg kedvéért vásároltattak Olaszországban. Végül jó egy 5 darabból álló harmadik csoport.² Pergamenjük vastag és barnásszínű, írásuk egy kissé gótikusabb jellegű, mint az előzőké és díszük Budán készült. Ez öt utóbbi darabról teljes joggal föltehetjük, hogy egészükben Budán állították elő. S ez esetben már nemcsak egy címerfestőt ismernénk a budai műhelyből, mert például véve újra a Trapezuntius, ezen magán három munkás kezét ismerjük föl. Az íróét, a festőét és egy harmadik munkását, ki a lapszélre halaványan jelzett utasítás szerint a szöveg közti jeleket és kis egyszerű kezdőbetűket kék vagy vörös festéssel beírta. Ugyanígy tett a többi négy kéziratnál is.

A Trapezuntius végén ezt olvassuk: «Finis. Anno domini Millesimo quadringentesimo Septuagesimo». Bizonyos tehát, hogy 1470-ben legalább is több írnok, egy betűfestő és egy címerfestő működött Budán.

HOFFMANN EDITH.

¹ Cod. Lat. 138 és 140. ² Cod. Lat. 178, 256, 1076, 1079 és 2343.